

Artamonova K. Y. Sustainable development is a strategic task of higher professional education in conditions of world integration

The article analyzes the concept of sustainable development of Russian education and society, the concept of integration as a determining factor in the development of education; internationalization, globalization and Europeanization, which produce specific global European approach to teaching and research of the educational process contribute to the formation of new international standards, curricula and educational programmes. The author speaks of today's appointment of higher education-ensuring sustainable development and improvement of the company, and also highlights trends of modernization of education in the information society.

Key words: sustainable development of the education system, integration, internationalization, globalization, Europeanization, trends of modernization of education.

Стаття надійшла до редакції 18.09.2012 р.

Прийнято до друку 26.10.2012 р.

УДК 378.016:811.161.2

К. Д. Глуховцева

**ЗАСАДИ ВИВЧЕННЯ ДЕРЖАВНОЇ МОВИ У ВИЩИХ
НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ**

Вища школа ХХІ ст. в Україні – це осередок полікультурного виховання, самовизначення й саморегуляції особистості, у процесі яких студенти оволодівають духовними цінностями українського народу та світової цивілізації. Основний акцент у навчально-виховному процесі в наш час перенесений із засвоєння певної суми знань на формування вмінь і навичок самоосвіти, вироблення потреби самовиховання, творчої діяльності. Саме таку мету ставить перед собою нова філософія виховання – педагогіка життєтворчості. Основного значення, керуючись принципами цієї педагогіки, викладачі надають рефлексії, яка дозволяє шкільній молоді контролювати свій емоційний стан, дії, стосунки. Нова філософія виховання розглядає освіту як шлях до духовної та матеріальної культури. В університеті студенти не лише набувають знань, у цей час іде складний процес становлення самосвідомості, пошук відповіді на життєво важливі питання: хто я? у чому суть мого існування? що я здатен зробити в цьому світі?

Згідно із Законом України „Про освіту” (від 23.05.1991) в Україні забезпечена неперервна філологічна освіта молоді, яка спонукає студентів удосконалювати свої лінгвістичні вміння й навички під час навчання у виші. Підвищення інтересу до особистості сприяло тому, що

розгляд усіх мовних та пов'язаних з мовою аспектів у лінгводидактиці розглядають крізь призму індивідуальних якостей її носія.

У сучасній науці існують різні дефініції поняття „мовна особистість”. Ю. Караулов мовною особистістю називає сукупність здібностей і характеристик людини, які зумовлюють створення й сприйняття його текстів, що різняться ступенем структурно-мовної складності, глибиною й точністю відображення дійсності, певною цілеспрямованістю [3, с. 3]. По-іншому трактує це поняття Л. Струганець: мовною є особистість, як вона вважає, виражена в мові (текстах) і через мову, реконструйована в основних своїх рисах на базі мовних засобів, яка акумулює в собі психічний, соціальний, культурний, етичний та інші компоненти, переломлені через її мову, її дискурс [4, с. 131]. За „Коротким тлумачним словником лінгвістичних термінів” С. Єрмоленко, С. Бибик, О. Тодор, мовна особистість – це поєднання в особі мовця його мовної компетенції, прагнення до творчого самовираження, вільного автоматичного здійснення різнобічної мовної діяльності. Мовна особистість свідомо ставиться до своєї мовної практики, несе в собі відбиток суспільно-соціального, територіального середовища, традицій виховання в національній культурі [2, с. 94]. Отже, поняття *мовна особистість* треба розглядати як конкретну національну мовну особистість, яка формується на конкретному мовному матеріалі, – у контексті нашої роботи, на матеріалі української мови. Національний колорит є невід'ємним складником у вихованні мовної особистості, бо в будь-який конкретно-історичний момент ця особистість вбирає в себе риси загальнонаціонального мовного типу.

Завдання цієї статті вбачаємо в тому, щоб обґрунтувати необхідність свідомого й глибокого вивчення державної мови у вищих навчальних закладах.

Ю. Караулов пропонує „методичну” модель трирівневої структури мовної особистості. В. Давидова погоджується з обґрунтованими цим ученим принципами структурної організації мовної особистості й відповідно до цієї структури подає її конкретні лінгвістичні та екстралінгвістичні характеристики на кожному рівні [1, с. 119 – 120].

Основними лінгвістичними характеристиками першого рівня є окремі слова, які за допомогою граматичних, синтаксичних та семантичних зв'язків становлять основу лексику. Імовірно, що головним чинником тут є національне підґрунтя лексико-граматичного фонду, тобто орієнтація на засвоєння національно-своєрідних мовних одиниць – слів, виразів, граматичних структур тощо. На другому рівні в мовленнєвій організації, крім загальнологічних універсалій, репрезентовано таке явище, яке В. Гумбольдт назвав „національним духом мови”. Ідеться про певний, національно-специфічний спосіб мовного уявлення „картини світу”. В. Давидова наголошує, що з тезаурусного (лінгво-когнітивного) рівня починається організація власне мовної особистості. Це пояснюється тим, що на цьому рівні відображається

структура особистості, тут відбувається розподіл цінностей за суб'єктивною ієрархією. Лінгво-когнітивний рівень також передбачає лексикон (тобто одиниці першого рівня), але тут окремі слова об'єднуються у висловлювання за допомогою сталих стандартних зв'язків, які властиві афоризмам, крилатим словам та виразам, дефініціям, прислів'ям та приказкам. З цього періоду мовна особистість вибирає й засвоює тільки ті відомості, які відповідають сталим зв'язкам у її суб'єктивному тезаурусі.

Третій, найвищий, мотиваційний рівень покликаний задовольнити комунікативні потреби особистості, зумовлені особливостями комунікативної ситуації та сфери спілкування. Чинники, що формують особистість на цьому рівні, мають синхронічний характер, тобто репрезентують культуру, освітні, моральні принципи суспільства в конкретний період. Мовна особистість студента вишу перебуває на другому чи третьому етапі розвитку. Тому саме в цей час важливо озброїти молодого спеціаліста й виробничою термінологією з фаху, і загальною високою культурою спілкування.

Одне слово, мовна особистість хоч і давно стала об'єктом обговорень та досліджень, проте й сьогодні потребує більшої уваги з боку вчених.

Вивчення української мови у виші покликане активізувати розумові здібності студента, прилучити його до національних цінностей, актуалізувати освітні потреби. Державна мова в Україні, яка все сміливіше займає місце мови освіти й науки (що й викликає обурення опонентів), має займати у вишівських програмах провідне місце. Дати молодій людині в цей відповідальний для неї час добрі знання мови – означає дати можливість реалізувати себе як громадянина своєї держави в будь-якому регіоні України, закріпити стійкі професійні навички, дати змогу почувати себе впевнено в будь-якій виробничій діяльності чи бізнесі, відкриває перспективи для громадської роботи та державної служби. Знання державної мови та мови міжнаціонального спілкування – англійської – забезпечить молодому громадянину України подальше фахове зростання.

Сьогодні можна почути, що українське суспільство нагадує курку, у якої щойно відрубали голову. У цій гіперболі є частка правди, адже прості громадяни можуть розгубитися у величезному потоці інформації, що на них впливає. Прикро, що й у наш час політики легко дозволяють собі давати, м'яко кажучи, несхвальні оцінки тим громадянам, які знають державну мову, легко нею володіють і прагнуть реалізувати себе як громадяни засобами державної мови. Більше того, почастишали випадки, коли за загальними фразами, нібито розумними речами можна прочитати негативне ставлення до людей цілого регіону. Імовірно, такі „державні діячі” забувають, що в Україні проживає 67,5% громадян, які називають цю мову рідною (за наслідками перепису населення України 2001 року), а для інших жителів України ця мова є державною. Хто може образити

людину у своїй країні? Хто має таке право? Хіба можна назвати високоосвіченим суспільство, у якому один громадянин ображає іншого?

Не забуваймо також те, що хочемо ми цього чи ні, а втілювати в життя наші з вами плани будуть сьогоднішні студенти, яким ми маємо дати відповідну підготовку для того, щоб вони це зробили без зайвих сварок і дискусій, які заважають нам сьогодні йти вперед і звичайно ж не допоможуть у майбутньому. Треба вдихнути в усе, що ми робимо, інтелект, високу культуру, домогтися, щоб у суспільстві передусім шанувалася висока культура й професійні якості особистості. Один зі шляхів виховання високоосвіченої особистості є плекання пошани до державних атрибутів, одним з яких є мова, та сприяння добрій обізнаності молодих людей з тонкощами державної мови як мови державних службовців, мови мас-медіа, освіти, науки в цій державі.

Сьогодні української мови позначене вільним поведженням зі словом, яке дозволяють собі журналісти, письменники. Їх науковці називають мовними неслухнянцями, а то й мовними бандитами. У гонитві за модним слівцем, висловом вони забувають про те, у яких сферах мають функціонувати кодифіковані засоби висловлення думки, а в яких – просторіччя, сленгізми, лайка. Нібито з метою кращого змалювання колориту, характеристики дійових осіб у художній літературі нерідко вживають суржикізми, нецензурні слова. За цими творами вже почали характеризувати мову людей цілого регіону. Так, кілька років тому побачив світ твір відомого українського письменника С. Жадана „Ворошиловград”, у якому автор зображує бізнесменів м. Старобільська (Луганська область) у кінці ХХ століття, коли багато хто з них тільки намагався налагодити свій бізнес. Мова цих дійових осіб наближена до дійсності, має багато засобів, яких донедавна не прийнято було вживати в писемному мовленні. Сьогодні нерідко весь мовний простір Луганщини у зв'язку з цим називають *жаданівським*. Це змушує задуматися освітян, науковців, адже усне мовлення значної частини молоді нашого краю вкрай понівечене, позначене інтерференцією, рясніє нецензурними висловами. Цю складну проблему треба вирішувати комплексно, домагаючись підвищення загального культурного рівня суспільства та дбаючи про досконале знання української та російської мов.

Грубість у мовленні, лайка хвилює наших респондентів, про що вони говорять, не криючись, при соціолінгвістичних опитуваннях. Цього вони не бажають мовцеві будь-якої національності, від цього застерігають молодь. Тому наразі актуальним вважаємо питання екології мовлення. Лінгвоекологічний підхід передбачає особливе, дбайливе ставлення й до писемного мовлення, і до усного. Еколінгвістика пов'язана з комплексом етносоціальних проблем громадянського суспільства: піклування про стан і перспективи розвитку літературної норми, захист мовних меншин, захист діалектного середовища як частини національного й глобального лінгвофонду тощо. Ця галузь науки про мову – не тільки сукупність соціолінгвістичних методик, вона

представляє цілком виразні світоглядні позиції, у яких може здійснюватися мовна політика, зокрема й у сучасній Україні.

Ми свідомі того, що мовне одужання – процес довготривалий, він є складником загального національно-культурного поступу [5, с. 101], але переконані, що починати треба з молоді. Чіткі орієнтири на свідоме й досконале оволодіння державною мовою, поцінування справжніх фахівців з високим рівнем культури буде сприяти інтелектуалізації суспільства, за якою майбутнє. Але, на жаль, наше сьогодні позначене іншими процесами, які покликані розпалювати національну неприязнь, дозволяють нешанобливо ставитися до державної мови. Наведемо один приклад.

Сьогоднішнє суспільство потребує освічених людей, які б вільно й досконало володіли кількома мовами, але їх не так уже й багато. Випускник вишу зорієнтований на знання державної – української мови, а також російської, англійської та німецької чи французької. Володіння українською і російською мовою підкріплені практикою спілкування в побуті, в освітній діяльності, науковій роботі тощо.

Середнє й старше покоління мешканців м. Луганська знає українську й російську мови з власного досвіду спілкування з росіянами та українцями, з тих подій, які їм разом судилося пережити. Звичним для пересічних громадян міста стали свята, під час яких лунають українські й російські пісні, реклами на вулицях міста й однією, й іншою мовою, телепередачі тощо. І хоч жителі міста рідше, порівняно з російською мовою, послуговуються українською, але до українськомовних мешканців ставляться з повагою, завжди підкреслюють, що люблять українську літературну мову, не засмічену суржиком. Пересічні луганці, попри розмірковування політиків, нерідко й самі переходять на мову співбесідника й спілкуються вже якоюсь однією мовою. У багатьох школах м. Луганська відкрито класи, у яких діти всі предмети вивчають українською мовою, і це нікого не дивує. Просто батьки дбають про те, щоб їхні діти добре знали обидві мови – російську й українську.

Проте недавно, звичайно ж, не без указівки тих, хто хоче перемогти на чергових виборах, у маршрутних таксі м. Луганська з'явилися оголошення: „Я говорю на русском языке”. Призначення цього вислову, окрім того, що „Сказали повісити, я й повісив”, самі ж водії маршруток не усвідомлюють. Але нам здається, що оголошення подібного змісту в Луганську зайві. Імовірно, „творці шедевра” запозичили досвід директорів магазинів, завідувачів аптек великих міст, які повідомляють клієнтам, зокрема іноземцям, якою мовою говорять співробітники закладу. Скажімо, оголошення на дверях аптеки „Ми не говоримо англійською мовою” зупинить іноземця, який не спілкується російською чи українською мовами, і зекономить його час. А оголошення „Ми говоримо англійською”, навпаки, буде закликати англомовного клієнта.

Оголошення ж у маршрутних таксі м. Луганська скоріше покликане розпалювати національну неприязнь. Навіщо вона нам!

Це лише один приклад нетолерантного ставлення мовців один до одного. А таких прикладів можна навести більше. Але чи може так поводити себе високоосвічена в мовному відношенні людина, тим більше, якщо вона вільно володітиме хоча б трьома мовами – українською, російською, та англійською? Отже, суперечку, яка роздирає наше суспільство, можна вирішити легко, якщо всі члени цього суспільства будуть мати високу культуру спілкування й знатимуть кілька мов. А для цього треба вивчати основи теорії комунікативної лінгвістики, соціолінгвістику, які забезпечать грамотне розв'язання суперечливих питань, якщо вони виникають.

Список використаної літератури

1. Давидова В. Фактори формування національної мовної особистості / В. Давидова // Пам'ять століть. – 1997. – № 4. – С. 117 – 120. **2. Єрмоленко С. Я.** Українська мова. Короткий тлумачний словник лінгвістичних термінів / С. Я. Єрмоленко, С. П. Бирик, О. Г. Тодор. – К. : Либідь, 2001. – 224 с. **3. Караулов Ю. Н.** Русский язык и языковая личность / Ю. Н. Караулов ; отв. ред. Д. Н. Шмелёв. – М. : Наука, 1987. – 264 с. **4. Струганець Л. В.** Культура української мови і мовна особистість учителя : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01 / Струганець Любов Василівна. – Т., 1996. – 226 с. **5. Явір В. В.** Рідна мова як одна з вузлових ланок духовно-національного буття народу і держави / В. В. Явір // Українська мова серед інших слов'янських: ентологічні та граматичні параметри : м-ли Міжнар. наук. конф. – Кривий Ріг : Видав. дім, 2009. – С. 101 – 107.

Глуховцева К. Д. Засади вивчення державної мови у вищих навчальних закладах

У статті розкрито бачення науковцями тих процесів, які супроводжують формування мовної особистості; підкреслено значення вивчення державної мови для формування високої культури мовлення фахівця; наголошено на необхідності оволодіння студентами знаннями з еколінгвістики, комунікативної лінгвістики, лінгвокультурології. Автор доводить, що сучасне суспільство потребує фахівця, який вільно володіє кількома мовами.

Ключові слова: неперервна філологічна освіта, мовна особистість, методична модель мовної особистості, державна мова, суржикізм, інтерференція, еколінгвістика.

Глуховцева Е. Д. Принципы изучения государственного языка в высших учебных заведениях

В статье раскрыто понимание учеными тех процессов, которые сопровождают формирование языковой личности; подчеркнута значення изучения государственного языка для формирования высокой культуры речи специалиста; акцентировано внимание на необходимости овладения

студентами знаннями еколінгвістики, комунікативної лінгвістики, лінгвокультурології. Автор приходить к виводу, що сучасному суспільству необхідний спеціаліст, вільно володіючий кількома мовами.

Ключевые слова: безперервне філологічне освітання, мовна особистість, методична модель мовної особистості, державна мова, суржик, інтерференція, еколінгвістика.

Gluhovtseva K. D. State Language Teaching Principles in Higher Educational Institutions.

The article highlights the views of scientists on the processes governing the formation of language personality; underlines the importance of state language learning for the formation of high-quality speech culture; states the idea of necessity of giving students the knowledge about Ecolinguistics, Communicative Linguistics, Linguistic Culturology. The author concludes that modern society demands specialists who can fluently speak several languages.

Key words: Life-learning in Philology, Language Personality, Methodic Model of Language Personality, State Language, Patois, Interference, Ecolinguistics.

Стаття надійшла до редакції 26.09.2012 р.

Прийнято до друку 26.10.2012 р.

УДК 372.894

О. Ф. Турянська

КЛАСИФІКАЦІЯ МЕТОДІВ ОСОБИСТІСНО ОРІЄНТОВАНОГО НАВЧАННЯ ЯК ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНА ЗАСАДА ТВОРЕННЯ ШКІЛЬНИХ ПІДРУЧНИКІВ

Розвиток сучасної педагогічної науки і практики потребує нових підходів до творення шкільних підручників. Вочевидь, що вони мають відповідати рівню розвитку не тільки галузевої наукової думки, але і досягненням психолого-педагогічної і методичної наук, а також – уявленням дітей і їх батьків про сучасне якісне навчальне видання.

Вирішуючи проблему визначення теоретичних засад підручникотворення, низка учених використовують і визначають поняття „навчальні видання” (І. Агаркова, А. Гірняк, В. Бейлінсон, С. Антонова). Так, російська дослідниця даного питання С. Антонова трактує навчальні видання як „видання, які містять систематизовану інформацію наукового чи прикладного характеру, викладені в зручній для вивчення та викладання формі та розраховані на учнів різного віку” [1, с. 159]. За